

בדעת מרנא הגר"א זי"ע בענין הגאולה העתידה

א. "בעתה אחישנה"

אמרו בגמרא (סנהדרין צט, א) "אמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא לא ראתה אלקים זולתך יעשה למחכה לו. ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד". וכתב באמרי נועם מהגר"א (יג, א): "ואלו ואלו דברי אלקים חיים. כי ב' ימות המשיח הן, **היינו ימות משיח בן יוסף וזה תליא בזכות** כמ"ש זכו אחישנה. ואם זכו היה מתחיל מתחלת אלף חמישי כמ"ש אלפים ימות המשיח. **ואז אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד גליות**, אבל עשו לא יפול בידו. ואח"כ באלף השישי כשיבוא הזמן בעתה יבא עשו עם גוג ומגוג על ה' ועל משיחו, ויפלו כלם ביד משיח בן דוד". וכן כתב בביאורו על ספרא דצניעותא (י, ג): "וזה סוד שיעור ימות המשיח כשיעור עטרת ביסוד, **רק אם יזכו יבא קודם וימלוך משיח בן יוסף כמו שאל קודם לדוד**. וזה היה מתחיל אם זכינו בתחלת האלף החמישי כו', וז"ש שתי אלפים ימות המשיח, **ואז אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות**. אבל משיח ב"ד שיבא אז בלע המות לנצח, וזה נקרא לעתיד לבא". וראה מה שכתב הגר"ר יצחק אייזיק חבר (ב"י אגדות סנהדרין צו, ב) בביאור דברי רבינו הגר"א: "ששניהם אמת, רק שזה בביאת משיח ב"י שיקדים ממשלתו למשיח ב"ד, ויהיה נמשך עד זמן של בעתה שהוא ביאת משיח ב"ד. **וכשלא יזכו יבואו שניהם ביחד**. ומ"ש (ברכות לד, ב) אין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, **זה קאי על זמן מלוכת משיח ב"י**. משא"כ בזמן משיח ב"ד אז יתקיימו כל הנבואות שאז יהיה גמר תיקון העולם בסוף אלף הששי".

והיינו שלדעת רבינו הגר"א, לעולם משיח בן דוד בא "בעתה", בין אם זכו ובין אם לא זכו. אך משיח בן יוסף, אם זכו הוא בא קודם מב"ד ב"אחישנה" בתחילת האלף החמישי, ומולך עד הזמן של "בעתה". והזמן הזה שבין ביאת משיח ב"י לביאת משיח ב"ד, דהיינו בין "אחישנה" ל"בעתה", נקרא ימות משיח בן יוסף, שעל זמן זה נאמר "אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד". וזה הוא מה שאמרו "זכו אחישנה" (?), היינו דאם זכאין הם ישראל, מתחלת הגאולה קודם זמנה, שאז בא משיח ב"י וגואלם משעבוד מלכיות.

ואם ח"ו "לא זכו" – בעתה", שהגאולה תהיה בזמנה הקבוע, בקץ האחרון. דהיינו שמשיח בן יוסף אינו בא קודם בתחילת האלף החמישי, אלא הוא בא יחד עם משיח בן דוד "בעתה", ואז ממילא גם אין ימות משיח של ביטול שעבוד מלכיות.

וכן כתב בפ"י הגר"א (חבוקק ב, ג) על הפסוק "אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר": "אם יתמהמה בימי אדום, 'חכה לו' כמ"ש בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה. וז"ש 'אם יתמהמה' מחמתו **שלא זכו**, 'חכה לו' שיעשה בשבילו, כמ"ש למעני למעני אעשה. כי בא יבא' משיח, **ואמר 'בא יבוא' משיח בן דוד ומשיח בן יוסף**. לא יאחר' פ', כאשר יתחילו לבוא אזי לא יאחר עוד ויבוא מהרה". היינו כמו שהבאנו לעיל מהגר"א חבר, דבלא זכו שאז "יתמהמה", יבואו ב' המשיחין יחדיו בביאה אחת "בעתה", שהוא הזמן שהקב"ה עושה בשבילו. כמו שכתב הגר"א בביאורו לתיקוני זוהר (עד, א ד"ה ללבי כתב): "אבל קץ האחרון לא תליא בתשובה אלא בחסד, כמ"ש **ואעש למען שמי כו'** וכמ"ש בתפילה **למען שמו באהבה**".

ב. שתיים שהן ארבע

כתב הגר"א (ישעיה ב, ה) על הפסוק "בית יעקב לכו ונלכה באור ה'": "לפי שעתיד לבא החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה', וזה שאמר והלכו גוים לאורך (ס, ג), אמר כאן לכו ישראל תחלה ונלכה אחריהם, כדבר העור על הפקח המוליכו. **והנה בגאולת מצרים חשב שם שתי גאולות, הצלה מעוני מצרים, וקריבתן תחת כנפי השכינה**. ובכתוב מבואר שם **שתיים שהן ארבע** (שמות ו, ו-ז), 'והצלתי וגאלתי ולקחתי והייתי', **וכן יהיה לעתיד לבא**, על כן כפל לאמר 'לכו'. ואמר פעם ראשון (פסוק ג) לכו ונעלה [אל הר

¹ ועוד שם (צא, ב): "ולשמואל דאמר אין בין עוה"ז לימות המשיח וכו' כאן במחנה צדיקים עיי' מ"ש רבינו הגדול בפ"י לס"ד פ"ה, דשמואל לא פליג כלל והוא מדבר בזמן של אחישנה שאז ימשול משיח ב"י עד שיגיע זמן של בעתה בסוף אלף הששי שהוא מלוכת משיח ב"ד. ובזמן ימות המשיח ב"י אז אין בין עוה"ז וכו' אלא שעבוד מלכות וכו' ע"ש".

ה' אל בית אלקי יעקב], **היינו מן השעבוד אל הגאולה, ומארצות העמים אל הר בית ה'**. ואחר כך אמר לכו ונלכה באור ה', כמ"ש (צפניה ג, ט) [לעבדו] שכם אחד וגו'.

והנה באדרת אליהו (שמות ו, ו-ז) כתב הגר"א: **"והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, זו שעבוד לבנים וכל עבודתם בפרך. והצלתי אתכם מעבודתם, שלא תהיו עוד עבדים למצרים"**. וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים, **הוא יציאתם מצרים**. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים, **הוא מתן תורה"**.

והיינו שכנגד ארבעת הדברים שהיו במצרים, יהיו ג"כ ארבעה לעתיד לבא בעת הגאולה. שכנגד ביטול עבודת הפרך ממצרים, יהיה ביטול ה"שעבוד" כלומר העבודה. וכנגד ביטול העבדות במצרים דהיינו שליטת מצרים על ישראל, תהיה "הגאולה" היינו ביטול שיעבוד מלכיות. וכנגד יציאת ממצרים, יצאו "מארצות העמים". וכנגד מתן תורה, יבואו "אל הר בית ה'" אל ביהמ"ק.

ונראה שכן כוונת הגר"א גם בביאורו על תיקוני זוהר (קיו, א): **"ובהון יהיה הגאולה, שלא ישתעבדו, ונקמה מהאומות פלחי כוכב, וקבוץ גליות, ובנין בהמ"ק"**.

שנקמה מהאומות הוא ביטול שעבוד מלכיות, שהוא ע"י משיח בן יוסף כנ"ל. וכמו שכתב הגר"א (בי' אגדות בכורות ח, ב): **"כתוב במשיח בן אפרים שימשול על כל העולם ויכלה אותם"**. וכן באדרת אליהו (בלק כב, ד מהדורא ד'): **"משיח בן יוסף שיכלה האומות"**. וקבוץ גליות, הוא מה שקרא לזה הגר"א לעיל "מארצות העמים". ובנין ביהמ"ק, היינו "אל הר בית ה'" כדלעיל.

ג. "זכו - אחישנה"

הבאנו לעיל את דברי מרנא הגר"א בביאורו על ספרא דצניעותא (י, ג): **"וזה סוד שיעור ימות המשיח כשיעור עטרת ביסוד, רק אם יזכו יבא קודם וימלך משיח בן יוסף כמו שאול קודם לדוד"**. וזה היה מתחיל אם זכינו בתחלת האלף החמישי כו', וז"ש שתי אלפים ימות המשיח, ואז אין בין עה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות. אבל משיח ב"ד שיבא אז בלע המות לנצח, וזה נקרא לעתיד לבא". והיינו דאם זכו ישראל בדינא יבא משיח ב"י אף בזמן הדין היינו בתשרי ויגאלנו מלכיות, וזה דוקא היה מתחיל מתחילת אלף חמישי.

כתב הגר"א (בביאורי אגדות בכורות ח, ב): **"כתוב במשיח בן אפרים שימשול על כל העולם ויכלה אותם וכו' אבל עשו לא יפול בידו"**.

וכן איתא באמרי נועם מהגר"א (יג, א): **"ב' ימות המשיח הן, היינו ימות משיח בן יוסף וזה תליא בזכות וכו' ואז אין בין עה"ז לימות המשיח אלא שעבוד גליות, אבל עשו לא יפול בידו"**. ואח"כ באלף השישי כשיבוא הזמן בעתה יבא עשו עם גוג ומגוג על ה' ועל משיחו, ויפלו כלם ביד משיח בן דוד". וזה מה שכתב הגר"א (אדרת אליהו האזינו לב, מג): **"הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום, בגואל ראשון"**. ונקם ישיב לצריו, **בגואל אחרון"**.

היינו שילחם משיח בן יוסף בסכנה כיון שנגזרה עליו מיתה.

ועל כן כתב הגר"א (תיקו"ז עה, א): **"דתחלה יתגלה משיח ואח"כ יתכסה, ויהיה לישראל אז חבלים וצירים גדולים, וכמו בגאולה הראשונה. והענין כי תחלה יגאלו בדרגא דנוקבא כסדר המדרגות ויהא בדינא, ואם יגאלו בדינא לא יהא לון תקומה וימות המשיח בן יוסף. ע"כ יתכסה ויצרפו אז, ואח"כ יגאלו בדכורא וברחמים גדולים כו"**.

וכן בביאור ספרא דצניעותא (סו"פ א): **"וכן יהיה בימות המשיח בתחילה עיבור ואח"כ לידה, וזהו חבלי משיח וע' קלין דיהבת. כמ"ש בזוהר משפטים ופנחס, וכמ"ש (ישעיה סו) כי חלה גם ילדה ציון כו"**.

² וכן כתב רבינו בחיי (שם): **"והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים"**, והיא הבטחה **שיהיו נפטרים מן השעבוד והם תחת רשותם**. וכן מצינו שעמדו כן ששה חדשים, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל בראש השנה בטלה העבודה מאבותינו במצרים. והיתה הגאולה בסמוך בט"ו בניסן, **שיהיו נפטרים מתחת רשותם לגמרי**. זהו שאמר: **"והצלתי אתכם מעבודתם"**. והיא הבטחה שיצאו מתחת רשותם, ושלא יהיו תחת ממשלתם למס עובד כלל אך יהיו בני חורין גמורים". וכן כתב המאירי (פסחים צט, ב): **"הראשון גאולת השעבוד והוא 'והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים', ר"ל אותן העבודות הקשות שהיו משתעבדים בהם"**. וגאולה שניה 'והצלתי אתכם מעבודתם', ר"ל **מכל שיעבוד** אף משיעבוד הרגיל בכל מלכות והוא שיעבוד מסים וארנוניות וכיוצא בהם". וכן איתא גם ב"פה קדוש" להג"ר איצליה מוולוז'ין (שם): **"מתחלה כשבאו המכות, היתה רק הצלה מקושי השעבוד, אחר-כך 'והצלתי אתכם מעבודתם לגמרי, ואחר כך 'וגאלתי אתכם וגו'"**.

ואח"כ אשפוך את רוחי על כל בשר (יואל ג), ומלאה הארץ דעה (ישעיה יא), ואח"כ ה' אחד ושמו אחד (זכריה יד).".

ועוד כתב בביאור על הזוהר (משפטים קכ, א): "וע' קלין הן ע' שנה, והן נקראין חבלי משיח. שכל הגלות דומה להרהר שמתקרבת הלידה כל יום, והגאולה דומה ללידה כמ"ש היולד גוי כו' כי ילדה ציון כו'. וכשמתקרבת לילד אז כואבת יותר מכל ימי הריונה, כמ"ש הרבה כו' הרוך צער הריון שהוא הגלות. וכשיושבת על המשבר, זהו חבלי משיח".

ועוד כתב בביאורי אגדות (סבי דבי אתונא ד"ה נחש בכמה מיעבר): "העבור מתחיל מעיקרא מעת התחלת הצרות, כמ"ש אגרא דכלה דוחקא. ר"ל ישראל נקראו כלה כשרוצה הקב"ה לגאול את ישראל כדי שיגאלם מהר, ועיין בזוהר (ח"ג ריט, א). וכך היה במצרים קודם הגאולה תכבד העבודה על האנשים כו', וזהו עיקר הגרם לגאולה".

וכן כתב (בתיקוני זוהר חדש כז, א): "ותחלת הגאולה הוא הצרות, כמ"ש אגרא דכלה דוחקא, כמו במצרים תכבד העבודה וכו', אבל הגאולה בימינא. וכן התחלת הגאולה בלילה, ועיקר הגאולה ביממא". וכמו שביאר בביאורו בזוהר (משפטים קכ, א): "שהלילה נמשל לגלות, ובקר לגאולה כמ"ש שכבי עד הבוקר. וקודם הגאולה יכבד הגלות יותר מכל הגלות, כמ"ש אגרא דכלה דוחקא. והוא שחרות השחר, שקודם שמתחיל להאיר היום הוא מחשיך יותר מכל הלילה, ולכן נקרא שחר".

וכתב הגר"א (אדרת אליהו חבקוק ג, יז): "בימי משיח בן יוסף שיהרגו כמה וכמה ... היינו מפני שיברחו ישראל מן ירושלים ומכל ארץ ישראל".

היינו שבזמן מלכותו של משיח בן יוסף, תהיינה מלחמות קשות ועקובות מדם, שיגרמו שרבים מישראל יברחו מא"י.

ועוד אחד מתפקידיו של משיח בן יוסף הוא קיבוץ גלויות, שאת החלק העיקרי ממנו הוא עושה. וכן כתב הגר"א (בי' על מגילה בכת"י, לי' הגר"א תשנ"ט עמ' קלד): "קיבוץ גלויות ודין ברשעים והתרוממות הצדיקים, והוא בגאולה העתידה בב' המשיחין ושילה"י³.

ואחר כל זה יבא משיח בן דוד "בעתה", ובידיו יפלו עשו וגוג ומגוג ובונה את בית המקדש. וכן איתא בביאור הגר"א על חד גדיא (ד"ה ואתא הקב"ה): "ואח"כ יבוא הקב"ה עם משיח בן דוד וישחוט לסמאל, ויחזור העבודה וכל מה שהפסיד הכל לישראל".

ד. "לא זכו – בעתה"

נאמר (חבקוק ב, ג) "אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר". וכתב הגר"א: "אם יתמהמה בימי אדום, 'חכה לו' כמ"ש בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה. וז"ש 'אם יתמהמה' מחמתינו שלא זכו, 'חכה לו' שיעשה בשבילו, כמ"ש למעני למעני אעשה. 'כי בא יבא' משיח. ואמר 'בא יבוא' – משיח בן דוד ומשיח בן יוסף. 'לא יאחר' פירוש, כאשר יתחילו לבוא אזי לא יאחרו עוד ויבוא מהרה". כלומר, דאם ח"ו לא זכו ישראל אין משיח בן יוסף, שבו תלוי ביטול שעבוד מלכויות, בא קודם דהיינו ב"אחישנה" בתחילת האלף החמישי. אלא הוא "בא יבוא" בביאה אחת עם משיח ב"ד. וכמו שכתב הגר"א בספרא דצניעותא (י, ג): "רק אם יזכו יבא קודם וימלוך משיח בן יוסף כמו שאול קודם לדוד".

וכמו שביאר בדבריו הגר"א חבר (בי' אגדות סנהדרין צו, ב): "וכשלא יזכו יבואו שניהם ביחד". וכן כתב הגר"א (תיקוני' חדש פד, ב): "והמשיחין יקבלו על עצמן כל הנסיונות ויגיבו עליהו. ולא יפקון בשמאלא דשם יהיה דוחה, ואז ח"ו לא ישתארו אלא א' מעיר ושנים ממשפחה כדעת ר"ל. אלא יצאו בימינא ושם יגיבו עליהו". ושם בהמשך: "ואם היה אפיק משמאלא דתמן עותרא היה צריך למות, דאתגור על משיח בן יוסף מיתה כידוע. לכן נפיק בימינא".

אמנם כתב הגר"א (שם פא, ב) על דברי התיקוני' "ועתידין הוו ישראל דלא יפקון אלא חד מעיר ושניים ממשפחה מסטרא דגבורה דהוא דין ואתחזר עלמא לתוהו ובוהו. ובגין דבעא משה רחמין עליהו שמאל דוחה ולא יפקון בית ישראל וימין מקרבת דאיהו ימינא מטה כלפי חסד". וביאר שם (ד"ה וימין מקרבת): "כמ"ש וברחמים גדולים אקבצך שיפקון בסטרא דימינא, אבל בתחלה יתער בשמאלא שמאלו

³ וכן איתא בכתבי הגרמ"מ משקלוב תלמיד מרנא הגר"א (דרושים ע"ס ההשתלשלות ד, שמג): "והוא ילקט ויקבץ נפוצות יהודה, נדחי ישראל. והן תרין משיחין, משיח בן דוד ומשיח בן יוסף".

תחת לראשי, והוא יהיה פקידה כמו שהיה בבית שני בימי כורש, ולא יצאו בו, ואח"כ יתער ימינא". והיינו שאף שלא זכו בדינא, ולא יבא אז משיח ב"י לגאול משעבוד מלכויות. על כל פנים תהא אז פקידה כבזמן בית שני בימי כורש. שאז אמר כורש לישראל "מי בכם מכל עמו יהי אלקיו עמו ויעל לירושלים אשר ביהודה ויבן את בית ה' אלקי ישראל הוא האלקים אשר בירושלים" (עזרא א, ג). ואחר כך בזמן הרחמים, דהיינו בימינא, יבואו משיח ב"ד ומשיח ב"י יחדיו, ואז גם ניגאל מהשעבוד וגאולה שלימה. כן כתב באבן שלמה (פ"א סק"ו): "אם חלילה לא יזכו ותהיה בעתה. ואז אם היתה הגאולה בתשרי, לא היה להם תקומה ח"ו. ולא היו נשארים חלילה אלא א' בעיר וב' ממשפחה, מפני שמידת הדין שולט בתשרי, ומשיח ב"י היה צריך למות. על כן לא תהיה אז רק פקידה, כמו שהיה בבית שני בימי כורש"⁴.

והיינו כמו שראינו לעיל בדברי הגר"א (אדרת אליהו שמות ו, ו), שישנם שני חלקים בביטול השעבוד: "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", זו שעבוד לבנים וכל עבודתם בפרך. 'והצלתי אתכם מעבודתם', שלא תהיו עבדים למצרים". דהיינו, א' ביטול העבודה, ב' ביטול מרות האדון על העבד. ובפקידה בימי כורש אף שציווה עליהם לעלות לא"י, נשארו עדיין משועבדים עדיין משועבדים לכורש וכפופים למרותו, רק שנשתחררו מהעבודה. כדכתב הגר"א (פ"י דברי הימים א' יז, ט): "בתחלה, היינו בבית ראשון, לא נמסרו אפילו לענות. ולבסוף בבית שני היו משועבדים למלכים, אפילו שלא נמסרו לבלות". וכן (ל"י הגר"א תשנ"ט, שם): "זה קאי על בית שני, שהיו משועבדים תחת כורש"⁵.

וזה הוא השוני בין זכו לאם לא זכו: שאם זכו – בא משיח ב"י ומבטל השעבוד מלכויות לגמרי, דהיינו גם את העבודה וגם את שליטת העמים על ישראל. וכשלא זכו – תהיה רק פקידה כבבית שני בימי כורש, שאז רק בוטל העבודה ולא בוטל השעבוד מלכויות דהיינו המרות השלטונית, והותרו לעלות לא"י⁶.

וראה מה שכתב הגר"א (שיה"ש ב, ט): "ויש שני מיני תשובה, תשובה-בלב ותשובה-במעשים, וכן כנגד זה חשיב גם כן ההשגחה מדה כנגד מדה. ויש שני מיני תשובה שתי פעמים בנצבים (ל, א-ב) 'והשבות אל לבבך וכו' ושב עד ה' וכו'', ושני (שם ג) 'ושב ה' את שבותך [ורחמך] וכו' ושב [וקבצך מכל העמים] וכו''. והענין הוא שאמר הכתוב נגד ב' תשובות הנ"ל בלב ובמעשה. נגד תשובה-בלב אמר 'והשבות אל לבבך כו'', ונגד תשובה-במעשה אמר 'ושבת כו' ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך'. ונגד זה פתח במאי דסיים, 'ושב ה' אלקיך ורחמך', והוא שיתן בלב נוגשך להקל מעליך. וכנגד הראשונה אמר 'ושב וקבצך', והוא במעשה. וכן באבותינו במצרים היה שתי תשובות וכו', והיה גם כן מדה כנגד מדה שבטלה עבודה תחלה. ואחר כך כשעשו תשובה-במעשה השגיח מן החלונות, כי מן החלון רואים מה שעושים בגלוי, ועשה הקב"ה גם כן בפועל והוציא אותם".

ועל פי הנ"ל ביאר שם הפסוק הבא (י): "ענה דודי ואמר לי קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך": והענין הוא שתי גאולות הנ"ל, אחת גאולה משעבוד שהיא היתה בתשרי, וזהו 'קומי לך' משעבוד. והשנייה הגאולה מהגלות שהיא היתה בניסן, וזהו 'ולכי לך'".

וצריך להבין למה כתב הגר"א "שיתן בלב נוגשך להקל מעליך", ולא כתב שיורידו עולם מעליך

⁴ ויתכן שזהו גם כוונת המלבי"ם (מיכה ד, ח): "ומפרש שזה יהיה בשלש מדרגות: תחלה 'בת ציון עדיך תאתה' - שהגלויות יתחילו להתקבץ וגלות יהודה ובנימין שהם בת ציון שגלו מציון בחורבן בית שני יתקבצו אליך. ואח"כ 'ובאה הממשלה הראשונה' - תבוא ממשלה קטנה, שיהיה להם קצת ממשלה והנהגה. כמו שהיו לישראל בימים הראשונים לפני מלך מלך לבני ישראל, שהיה להם שופטים מנהיגים אותם. ואח"כ 'תבא ממלכת לבת ירושלים' - יהיה להם מלכות קבוע שהוא מלכות ב"ד, שאח"כ ימלוך המלך המשיח בממלכה קבועה".

⁵ וכן איתא ברש"י (ישעיה יא, יא): "ויוסיף ה' שנית ידו" - כמו שקנאם ממצרים שהיתה גאולתם ברורה מאין שעבוד, אבל גאולת בית שני אינה מן המניין שהרי משועבדים היו לכורש". וכן כתב עוד (סוטה לו, א) על דברי הגמרא "ראויין היו ישראל לעשות להם נס בביאה שניה כביאה ראשונה אלא שגרם החטא". ד"ה ליעשות להם נס: "לעלות בזרוע ולא יהיו משתעבדים למלכות אלא שגרם חטאם של ישראל בימי בית ראשון ונגזר עליהם שלא יעלו אלא ברשות". וראה בכד הקמח לרבינו בחיי ש' פסח: "אבל היו אבותינו בבית שני הם ובניהם משועבדים למלכויות ... וכל גדולי הדורות שבבית שני כלן היו משועבדים לאומות".

⁶ ראה מה שכתב הרד"ק (תהלים קמו, ג): "שכמו שסובב [-ה'] תשועת גלות בבל ע"י כורש, וכן לעתיד יסבב גאולת ישראל על ידי מלכי הגוים שיעור את רוחם לשלחם כמו שכתוב והביאו את אחיכם מכל הגוים מנחה מנחה לה".

לגמרי. וכן לגבי מצרים שכתב "שבטלה עבודה תחלה", ולא כתב שבטלה השעבוד כמו שכתב לאחר מכן. אלא שמתבאר הדבר הפלא ופלא מדברי הגר"א שהובא לעיל, שנתבאר שם שהיו שני שלבים בביטול השעבוד. א' ביטול העבודה והפרך, וב' השליטה והמרות של האדון על העבד. וא"כ הגר"א מדבר כאן על החלק הראשון "שבטלה העבודה תחלה", שזה היה בתשרי (אבל ביטול העבדות היה בניסן⁷). וכנגד זה "יתן בלב נוגשך להקל מעליך", ולא שיורידו לגמרי עולם. כמו שנתבאר לעיל שהיה בדומה בימי כורש, שבטלה העבודה אבל היו עדיין תחת שלטונו של כורש אף לאחר שעלו לא"י⁸. ולזה כיוון הגר"א באמרו ש"יהיה פקידה כמו שהיה בבית שני בימי כורש, ולא יצאו בו".

בימי הפקידה דכורש מצינו גם שלא נתבטלו השבועות שנשתבעו "שלא ימרדו באומות" ו"שלא יעלו בחומה" (כתובות קיא, א). שהרי מצינו שעמדו על כך לפעול על פי הוראותיו של כורש. וכמו שכתוב (עזרא ג, ז) "ויתנו כסף לחוצבים ולחרשים וכו' להביא עצי ארזים וכו' **כרשיון מלך פרס עליהם**". וכן "כי אנחנו יחד נבנה לה' אלוקי ישראל **כאשר ציונו המלך כורש מלך פרס**" (שם ד, ג). וגם הלאה בהמשך הפקידה מצינו (נחמיה ב, ה) "ואמר למלך אם על המלך טוב ואם ייטב עבדך לפניך אשר תשלחני אל יהודה אל עיר קברות אבותי ואבננה"⁹.

ומה שהיתה טענה על בני בבל שלא עלו "כחומה", כדאיתא בגמרא (יומא ט, ב) "**אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולכם** בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין רקב שולט בו. עכשיו שעליתם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו", (וכן בשיה"ש רבה פח, י ע"ש). שלכאורה זה סותר את השבועה "שלא יעלו כחומה", אלא אם כן נאמר שבטלה השבועה כשנתן כורש רשותו לעלות לא"י. ולא כן הוא הדבר, שאין הטענה סותרת כלל וכלל את השבועה!

שהרי הביא בספר "מעניי הישועה" ששמע מאביו מפי הגר"א: "ודע שאין אנחנו רשאים להתקבץ ולבא לירושלים לבנות הבית, **בלי רשיון ממלכי האומות**. שאנחנו מושבעים בשני שבועות, אחת **שלא נעלה מהגולה בלי רשות**, ב' שלא נמרוד במלכויות"¹⁰.

דהיינו שאף השבועה "שלא יעלו כחומה" תנאי יש בה, שאם לא ניתנה הרשות לעלות כחומה – אסורין לעלות כחומה. ואם ניתנה הרשות לעלות כחומה, כבימי כורש שנתן רשותו לעליה המונית "מי בכס מכל עמו יהי אלוקיו עמו ויעל לירושלים אשר ביהודה וכו'" (עזרא א, ג) – אז מותרין לעלות כחומה, וזו אף טענה כנגד אלו שאינם עולים אז לא"י.

לסיכום הדברים: שאם לא זכו ישראל בדינא – תהיה רק פקידה כבבית שני בימי כורש, שיתורו לעלות לא"י, וישארו עדיין כפופים לאומות שיאסרו על ישראל למרוד כנגדם, (וכן אם חוזרים בהם מרשותם לעליית ישראל לא"י, חייבים ישראל שלא לעלות כחומה). ולא יבא אז משיח ב"י לבטל את שעבוד המלכויות, אלא יבא "בעתה" יחד עם משיח ב"ד.

⁷ כמו שמובא בפירוש הגדה-של-פסח להגר"א (ד"ה לפיכך אנחנו) ז"ל "ולכן מתחילה לא היו יכולין לומר הלל, כי ט' שבחים הראשונים הוא נגד ט' מכות, **ובכולן היו עדיין עבדים**. אבל ונאמר לפנינו שירה חדשה הללויה שהוא מכת בכורות, עכשיו 'הללו עבדי ה' **ולא עבדי פרעה**'. וכן בהדרת קודש להגר"א (אות פ"ז): "ט' שבחים שבי' לפיכך הם נגד שנצלנו מהט' מכות הראשונות של מצרים, שאז עדיין לא יכלו לומר הלל כי עדיין עבדי פרעה אנן. אבל נגד מכות בכורות שאז אמר פרעה קומו צאו ונאמר לפנינו הללויה, כי **אז לא היו עבדים לפרעה**". וכן כתב רבנו בחיי (וארא ו, ו): "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", והיא הבטחה **שיהיו נפטרים מן השעבוד והם תחת רשותם**. וכן מצינו שעמדו כן ששה חדשים וכמו שארז"ל **בר"ה בטלה העבודה מאבותינו במצרים והיתה הגאולה בסמוך בט"ו בניסן**. שיהיו נפטרים מתחת רשותם לגמרי זהו שאמר 'והצלת אתכם מעבודתם'. והיא הבטחה **שיצאו מתחת רשותם ושלא יהיו תחת ממשלתם למס עובד כלל** אך יהיו בני חורין גמורים".

⁸ כמו שכתב המלבי"ם (ירמיה ל, ח): "והעול הוא כובד המס והעבודה, ולפעמים ישבר העול ועדיין אסורים במוסרות השיעבוד, שהם תחת ממשלתו, **כמו שהיו תחת מוסרות כורש בלא עול כבד**".

⁹ כמו שכתב המהרש"א (כתובות קיא, א ד"ה שלא יעלו ישראל בחומה): "ונחמיה שאמר ונבנה חומת העיר ולא נהיה וגו', **ברשות המלך היה כמ"ש שם ואף דברי הלך אשר אמר לי וגו'**".

¹⁰ כתב הגר"א (יהל אור בראשית מד, א ד"ה רוח אחרא): "וז"ש רז"ל במס' (שבועות) [כתובות] השבעתי כו' אם תעוררו את האהבה היינו היכל אהבה, זה עד [שתחפץ] כו'. **שלא ימרדו באומות עד 'אם שנותי ברק חרבי', שהוא בהיכל זה כנ"ל בפנים 'כבר אנש אֶתה' שהוא משיח**". וכן בבאור הגר"א על תיקו"ז תכ"ו ע.א ד"ה במה: "וכמ"ש בכמה מקומות במה יתעורר למשיח באורייתא, אלא **שמושבעין שלא יצאו מאליהם לבנות בית-המקדש שושנה דלעילא עד שיבא**" [משיח]. (ר"ל שמושבעין בזה עד שיבוא משיח, שלא לצאת מאליהם שלא ברשיון האומות וכו'). ומדבריו נראה שלדעתו השבועות בטלות בביאת המשיח!